

ปฏิทัศน์บทหนังตะลุงคัดสรร : สายเลือดลึกลับ

A Review of Selected Shadow puppet plays : The Blood line's Mysteries

เกษม ขนานแก้ว

Kasem Khanabkaew

รองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา อ.เมือง จ.สงขลา 90000

Associate Professor of Faculty Humanities and Social Science, Songkhla Rajabhat University, Muang, Songkhla 90000.

ผู้พิมพ์ประสานงาน : โทรศัพท์ 074-337568

บทนำ

หนังสือ อรมุต ปราชญ์ชาวบ้านแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาซึ่งได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันว่า *หนังสือรวมโหมโรง* (คณะนายหนังตะลุงที่ประกาศคุณความดี) และเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงหนังตะลุง ประจำปี พ.ศ. 2532 ได้แต่งบทหนังตะลุงที่ดีมีคุณค่า เป็นภูมิปัญญาของแผ่นดินไว้น้อยกว่า 82 เรื่อง ในบรรดาบทหนังตะลุงเหล่านี้ มีบทหนังตะลุงที่ดีเด่นซึ่งน่ารู้จักอย่างแพร่หลายกว้างขวางอย่างยิ่งอยู่เรื่องหนึ่ง คือ *เรื่องสายเลือดลึกลับ* แต่เนื่องจากบทหนังตะลุง เรื่องนี้ต้นฉบับเป็นลายมือเขียนของชาวบ้าน ไม่สะดวกต่อการอ่าน และการเผยแพร่ จึงเป็นที่รู้จักอยู่ในวงจำกัดเฉพาะผู้แสดง ผู้ชม และนักวิชาการทางคติชนวิทยาบางคนเท่านั้น ผู้เขียนซึ่งเป็นผู้วิจัยภูมิปัญญาที่ปรากฏในบทหนังตะลุงของหนังสือ อรมุต : บทหนังตะลุงคัดสรร เห็นว่าควรจะปฏิทัศน์แนะนำบทหนังตะลุง เรื่องนี้ใน 2 ประเด็นหลักคือ 1) ลักษณะวรรณกรรม และ 2) ภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่ปรากฏในบทหนังตะลุงดังกล่าวในเชิงสรุป เพื่อให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากกว่าที่เป็นอยู่ ดังปรากฏในส่วนที่ 2 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ลักษณะวรรณกรรม

1.1 ลักษณะเด่นความเป็นมา

สายเลือดลึกลับเป็นบทหนังตะลุงที่ดีเด่นและสมบูรณ์ยิ่งอีกเรื่องหนึ่งของหนังสือ อรมุต ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) ประจำปี พ.ศ. 2532 เขียนเมื่อปี พ.ศ. 2513 ต้นฉบับเป็นลายมือเขียนจำนวน 69 หน้า ท้ายเรื่องเป็นบทตลกจำนวน 15 บท ต่อมา ผศ.เกษม ขนานแก้ว สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา ได้นำต้นฉบับมาชำระจัดระบบและจัดพิมพ์ต้นฉบับเผยแพร่ตามโครงการสืบสานภูมิปัญญาปราชญ์ชาวบ้านแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในปี พ.ศ. 2544 จำนวน 10 เล่ม

1.2 สารัตถะ

ผู้รจนาดำเนินการเล่าเรื่องสายเลือดที่สลับซับซ้อนซึ่งแม่แต่แม่ที่เป็นผู้ที่ให้กำเนิดแท้ ๆ ก็ยังไม่ทราบว่าเป็นพ่อที่แท้จริงของลูกคือใคร นอกจากนี้ผู้รจนายังเสนอทัศนคติที่น่าสนใจหลายประการ เช่น วิสัยทัศน์ของพ่อผู้รักลูก รู้ผิดถูกชั่วดี การดำนวญรูปทำให้ผิดพลาดเป็นอันตราย ฯลฯ

1.3 เนื้อเรื่อง

มีทั้งหมด 20 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 พระจักรราชกับพระนางปัทมาวดี ครองเมืองเชียงใหม่ที่สมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ แต่ทั้งสองพระองค์เดือดร้อนที่ยังไม่มีพระโอรส วันหนึ่งพระจักรราชทรงรับสั่งให้โหรหลวงเข้าเฝ้าให้ผูกดวงชะตาว่าพระองค์จะมีพระโอรสไว้สืบตระกูลหรือไม่ เมื่อโหรผูกดวงชะตาเสร็จแล้วไม่กล้ากราบทูลทำนายด้วยวาจาจึงถวายนาคทำนายเป็นลายลักษณ์อักษรย้ำว่าหากพระองค์ทรงทำตามคำทำนายจะต้องมีพระโอรสแน่นอน หลังจากทราบคำทำนายพระจักรราชมีท่าทีวิตกกังวลมาก

ตอนที่ 2 พระนางปัทมาวดีทรงประทับอยู่ในพระตำหนักเพียงพระองค์เดียว เนื่องจากเป็นวันธรรมสวนะ พระจักรราชทรงถือศีล ขณะนั้นเป็นหัวค่ำขณะที่พระนางกำลังคิดถึงพระราชสามีมีโจรเข้ามาในพระตำหนักขู่บังคับและข่มขืนพระนาง ด้วยความกลัวพระนางจำยอม เมื่อข่มขืนพระนางแล้วโจรก็หนีไป พระนางพบกระดุมเม็ดที่โจรทำตกไว้ จึงเก็บกระดุมเม็ดนั้นไว้เป็นหลักฐาน

ตอนที่ 3 พระกฤษดาพระอนุชาพระจักรราชเป็นอุปราชดูแลหัวเมืองฝ่ายใต้ วันนั้นพระกฤษดาพร้อม เห่ง หนูน้อย เข้าเฝ้าพระจักรราชเพื่อกราบทูลลาไปตรวจราชการ พระนางปัทมาวดีสังเกตเห็นว่ากระดุมที่คอเสื้อของพระกฤษดาขาดไป 1 เม็ด พระนางจึงปักพระทัยว่าโจรที่ข่มขืนพระนางคือพระกฤษดา จึงหาทางจะแก้แค้นทดแทน

ตอนที่ 4 พระเศศกำพลกับพระนางอุบลวรรณา ครองเมืองเชียงทองทรงมีพระราชธิดา คือนางกบแก้ว ซึ่งพระบิดาได้ยกให้เป็นคู่หมั้นของเจ้าสายฟ้า พระโอรสของพระวงศ์จันทาแห่งเมืองเขมรรัฐ ซึ่งเป็นเมืองใหญ่มีอำนาจมาก ครั้นถึงวันอภิเษกพระวงศ์จันทานำเจ้าสายฟ้ามาอภิเษกที่เมืองเชียงทอง แต่ไม่สามารถกระทำพิธีอภิเษกได้เพราะวันนั้นนางกบแก้วซึ่งเป็นเจ้าสาวได้หายไป

พระเศศกำพลต้องการถอนมโนใจพระวงศ์จันทาจึงปรึกษาวางแผนนำเจ้าหญิงผกาครองพระธิดาพระเศศนิกรแห่งเมืองเวียงแก้ว ซึ่งเป็นพระอนุชามาอภิเษกแทนพระวงศ์จันทาทรงเห็นด้วย พระเศศกำพลจึงแต่งสารให้ราชทูตนำไปถวายพระเศศนิกร

ตอนที่ 5 พระเกศนิกรกับนางบุษราคองเมืองเชียงแก้ว ทรงมีพระธิดา คือ นางผกากรอง เมื่อพระเกศนิกรได้รับพระราชสาส์นจากพระเกศกำพลที่ขอให้พระองค์ได้ช่วยเมืองเชียงทอง พระองค์เห็นด้วยจึงรับสั่งให้จัดขบวนนำนางผกากรองไปอภิเษกกับเจ้าสายฟ้าที่เมืองเชียงทอง

ตอนที่ 6 เจ้าสมเพชร ซึ่งเป็นญาติกับนางผกากรองเมื่อได้ทราบว่านางผกากรองต้องไปอภิเษกที่เมืองเชียงทองก็คิดจะแย่งนางผกากรองจึงชวนพี่เลี้ยงคือปราบกับดึก รับผิดชอบตามขบวนของนางผกากรอง

ตอนที่ 7 ขุนพลกทอง ซึ่งได้รับคำสั่งจากพระนางปัทมาวดีให้ติดตามพระกฤษดาให้ขโมยเสื้อที่พระกฤษดาสวมกลับไปให้ได้ ขุนพลกทองแม้แปลกใจแต่ไม่กล้าซักถาม ตกเย็นขุนพลกทองจึงตามทันพระกฤษดา

ตอนที่ 8 นางกานแก้วหนีการอภิเษกจากเมืองเชียงทองมาถึงป่าขานเมืองเชียงแสน

ตอนที่ 9 เจ้าบังสุรย์ลูกชายนายด่านเมืองเชียงแสนซึ่งเป็นอันธพาลมาพบนางกานแก้วซึ่งปลอมตัวเป็นชาย ด้วยความเป็นพาลเจ้าบังสุรย์จึงหาเรื่องตบตีนางกานแก้วและจะฆ่านาง ขณะนั้นพระกฤษดาเห็นเหตุการณ์จึงห้ามปรามแต่บังสุรย์ไม่เชื่อฟังและทำฟัน ทั้งสองจึงฟันกันที่สุดในที่สุดบังสุรย์ต้องเสียชีวิต เมื่อสินธราซึ่งเป็นนายด่านทราบเรื่องก็มาดูเหตุการณ์และได้ทราบว่าผู้ที่ลูกของตนไปทำฟันคือพระอุปราช สินธราขอรับศพลูกกลับด่าน ฝ่ายกานแก้วอาสาชักเสื้อที่เปื้อนเลือดของพระกฤษดานำไปตากไว้ ครั้นตึกขุนพลกทองซึ่งพยายามจะขโมยเสื้อตามมาทันจึงเข้าไปขโมยเสื้อจะพาหนี ฝ่ายนางกานแก้วเห็นเหตุการณ์ก็เอะอะโวยวายขึ้น ขุนพลกทองจึงตัดสินใจแทงนางแล้วหนีไป เมื่อพระกฤษดาช่วยนางกานแก้วจะถอดเสื้อนางแต่นางไม่ยอม พระกฤษดาจึงตบจนนางสลบไป เมื่อถอดเสื้อจึงได้ทราบว่าเจ้าแก้วเป็นผู้หญิง พอดีแท่งที่พระกฤษดาใช้ไปตามสินธราได้นำสินธรากลับมาพระกฤษดาออกไปรับสินธรา อาสาจะตามจับผู้ร้ายเมื่อพระกฤษดาเข้าไปดูเจ้าแก้วอีกก็ทราบว่าเจ้าแก้วหายไปเสียแล้ว พระกฤษดาจึงติดตามหาเจ้าแก้ว

ตอนที่ 10 ขบวนคุ้มครองของนางผกากรองรอนแรมมาถึงกลางป่าตอนใกล้ค่ำ พระเกศนิกรรับสั่งให้ปลุกพลับพลาประทับแรมคืน ฝ่ายเจ้าสมเพชรซึ่งติดตามมาได้โอกาสจึงได้เข้าจับนางผกากรองพาหนีไป

ตอนที่ 11 พระนางปัทมาวดีเฝ้าคอยขุนพลกทอง ซึ่งยังไม่มีท่าทีว่าจะกลับมา พระนางแน่ใจว่าพระนางมีครรภ์ ด้วยความอายุพระนางจึงตัดสินใจจะไปคลอดแล้วทิ้งเสีย ขณะที่พระนางเดินผ่านวังของพระมหาอุปราชซึ่งขณะนั้นใกล้รุ่งหญิงคนใช้ของพระมหาอุปราชที่มีลูกกำพร้าได้กล่อมลูกพรรณนาความรักที่แม่มีต่อลูกได้อย่างจับใจ เมื่อพระนางได้ฟังก็คิดว่าพระนางเป็นแม่ แม่เด็กที่มา

เกิดพระนางจะไม่ต้องการแต่เด็กก็ไม่ทราบเรื่องเลย พระนางเป็นแม่ก็ต้องรักลูก เมื่อลูกเกิดมาค่อยสารภาพความจริงเสีย ส่วนเหตุการณ์จะเป็นอย่างไรก็ตามแต่ พระนางตัดสินใจกลับพระตำหนัก

ตอนที่ 12 พระเศศกำพลและเจ้าสายฟ้าเฝ้าคอยนางผกากรองว่าจะมาถึง เมื่อคอยอยู่นานก็ยังไม่มา พระเศศกำพลก็ร้อนพระทัย เมื่อราชทูตมากราบทูลว่านางผกากรองหายไป พระเศศกำพลยิ่งร้อนพระทัยหนักขึ้น ทรงรับสั่งให้สายฟ้าได้ช่วยติดตามหานางผกากรอง

ตอนที่ 13 สมเพชรพานางผกากรองหนีไปพอได้โอกาสก็ปลุกปล้ำ นางผกากรองตะโกนขอความช่วยเหลือ ขณะนั้นพระกฤษดาที่ตามหานางกบแก้วได้ยินก็เข้ามาช่วยจึงรบกับสมเพชร สมเพชรสู้ไม่ได้จึงหนีไป พระกฤษดาได้สอบถามความเป็นมา ผกากรองก็ได้เล่าให้ฟังโดยตลอด พระกฤษดาอาสาจะพานางไปส่ง ณ เมืองเชียงแก้ว

ตอนที่ 14 นางกบแก้วที่หลบหนีพระกฤษดาไปเพราะอายพระกฤษดา ได้เดินทางเข้าป่าจนพลบค่ำนางจึงขึ้นบรรทมบนต้นไม้ ขณะนั้นสายฟ้าซึ่งติดตามนางมาก็ได้มาพักที่ใต้ต้นไม้ ผูกม้าล่ามไว้แล้วพักกลับไป ฝ่ายนางกบแก้วลงมาจากต้นไม้เขียนจดหมายบอกให้สายฟ้ากลับไปแล้วนางจับม้าหนีไป

ตอนที่ 15 พระเศศนิกรพยายามติดตามหานางผกากรอง จนไปพบสมเพชรที่หนีพระกฤษดา เมื่อสมเพชรได้โอกาสก็กราบทูลใส่ร้ายพระกฤษดาจนพระเศศนิกรหลงเชื่อและโกรธแค้นพระกฤษดา มากคิดจะทำสงครามกับเมืองเชียงแสน พระเศศนิกรจึงยกขบวนทัพติดตามพระกฤษดากับผกากรองไปเมืองเชียงแสน

ตอนที่ 16 พระนางปัทมาวดีประสูติพระธิดาแต่พระนางปักใจว่าเป็นลูกชู้จึงเกลียดชัง ยิ่งเห็นสามีนรักพระธิดาก็ยิ่งสงสารสามีนแต่พระนางไม่กล้าบอกสามีน วันหนึ่งพระธิดาไปเล่นน้ำในสระพระนางก็ไม่ห้ามปรามปล่อยให้เล่นอยู่กับนางข้าหลวง เมื่อกลับมาถึงวังพระจักรราชสอบถามถึงพระธิดาและตำหนิพระนางที่ปล่อยให้พระธิดาไว้กับนางข้าหลวง

ตอนที่ 17 พระธิดาเล่นน้ำอยู่กับนางข้าหลวงเกิดพลาดจมน้ำเกือบตาย พอดีนางกบแก้วมาเห็นเหตุการณ์เข้าช่วยเหลือไว้ทัน เมื่อสอบถามทราบเรื่องแล้วนางกบแก้วจึงนำพระธิดาไปส่งที่พระตำหนัก

ตอนที่ 18 สายฟ้าตื่นขึ้นมาพบจดหมายที่กบแก้วเขียนไว้ว่าอย่าพยายามติดตามตน แต่สายฟ้ายังพยายามตามหากบแก้ว

ตอนที่ 19 พระกฤษดานำนางผกากรองไปส่งที่เมืองเชียงแก้ว กราบทูลเรื่องราวที่เกิดขึ้นแก่นางบุษรา แล้วจึงลากลับเมืองเชียงแสน

ตอนที่ 20 พระกฤษดาภราชกลับมาถึงเมืองเชียงใหม่ได้พบกับนางกานแก้ว นางกานแก้วทูลฟ้องพระจักรราชเรื่องเลื้อของพระกฤษดาที่ถูกขโมยและมาอยู่ในพระตำหนักพระนางปัทมาวดี พระจักรราชจึงสอบสวนเรื่องทั้งหมด จนทราบว่ากระดุมเลื่อนนั้นขาดติดมือลูกของหญิงคนใช้พระกฤษดา เมื่อนางไปทำความสะอาดพระตำหนักก็พาลูกไปด้วยกระดุมหล่นเสียที่ในพระตำหนัก แล้วพระจักรราชก็นำคำทำนายที่โหรเขียนไว้ว่าพระองค์จะได้ลูกโดยวิธีที่พิสดาร พระนางปัทมาวดีจึงได้ทราบข่าวโจรลักลับที่ข่มขืนพระนาง คือ พระจักรราช

2. ภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาที่ปรากฏในบทหนึ่งตะลุงเรื่องนี้อาจจำแนกได้เป็น 8 ด้าน ดังนี้

2.1 ภูมิปัญญาด้านการสร้างบทหนึ่งตะลุง

ผู้รจนาสถาสามารถสร้างบทหนึ่งตะลุงที่ดีคือมีเนื้อเรื่องที่สลับซับซ้อน มีบทกลอนที่ไพเราะคมคาย มีบทตลกที่แยบยลอย่างยิ่ง

2.2 ภูมิปัญญาด้านการเลือกรูปแบบคำประพันธ์

นอกจากจะใช้กลอนสุภาพได้ดีแล้ว ผู้รจนายังสามารถใช้กลอนอื่น ๆ ได้ดีอีก 3 ชนิด คือ กลอนกลบทกบเต้นต่อยหอย กลอนผสมและกลอนหัวเดียว ซึ่งทำให้บทกลอนพิสดารขึ้น ดังนี้

2.2.1 การใช้กลอนกลบทกบเต้นต่อยหอย ซึ่งกำหนดให้คำที่ 1 2 3 ในแต่ละวรรคสัมผัสอักษรกับคำที่ 4 5 6 ตามลำดับคือคำที่ 1 กับคำที่ 4 คำที่ 2 กับคำที่ 5 คำที่ 3 กับคำที่ 6 และให้คำที่ 3 สัมผัสสระกับคำที่ 4 (แต่ไม่เคร่งครัดนัก) ดังปรากฏในตอนบรรยายพฤติกรรมของพระเกศนิกรที่ว่า

“ฝ่ายพระเจ้าเกศนิกรยังร้อนจิต	ยกพลติดตามลูกนุกบ้นหา
ด้วนางจรตอนนี้จากปลับพลามา	บิดูรานุคงร้างเดินทางไกล
ไม่เจอน้ำมาจนนานรำคาญจิต	มัวหลงทิศเมื่อแรกทำกรรมไฉน
คิดมือชายต้องมีซ้ำทำอย่างไร	ท้าวตั้งใจเที่ยวตามเจ้าเข้ารัฐ
หลายวันเดินหลงเวียนแค้นดงสังัด	จอมกษัตริย์ใจเศร้าเฝ้าโคกคัลลย
นับเนิ่นนานน้ำเนตรนองร้องรำพัน	หลายคืนวันหลงคั่นเวียนเพียรติดตาม
สงสารเจ้าสุดสายใจไปจากพ่อ	อุทัยท้อระทมทุกข์นุกป่าหนาม
จัดไพร่พลจากปลับพลาตั้งหน้าตาม	ไม่ทราบความมัวสืบคว้าวอยู่ช้านาน”

2.2.2 การใช้กลอนผสม คือ การใช้กลอนหลายชนิดผสมกันคือกลอนสุภาพ กลอนกลบทัวพันหลัก กลอนกลบทวนาคบริพันธ์ ผสมกัน โดยให้คำสุดท้ายของวรรคต้นเป็นคำเดียวกับคำต้นของวรรคถัดไปบ้าง ให้ 3 คำสุดท้ายของวรรคต้นเป็นคำเดียวกับ 3 คำต้นของวรรคถัดไปบ้าง ให้คำสุดท้ายของวรรคหน้าเป็นคำเดียวกับคำแรกของวรรคหลังบ้าง ดังปรากฏในตอนบรรยายพฤติกรรมของพระนางปัทมาวดีที่ว่า

“สมเด็จพระนางปัทมาวดีศรีสวัสดิ์	อยู่ปรางค์รัตนทุกซั้บกระลับกระสาย
เพราะเบื้องหลังยังมีราศีกาย	ทุกวันคืนสะอื้นอายอาดูรทรวง
ทรวงสะอื้นขึ้นชมระทมเศร้า	ทุกซั้บนั้นเทียบเปรียบก็เท่าภูเขาหลวง
เหมือนเขาชรช้อนชั้บอยู่กับทรวง	ชลนัยน์ไทรร่วงทุเรศราย
ทุเรศเรื่องผัวไม่รู้ว้าชู้ปล้ำ	ถูกชู้ปลุกทุกซั้บชำระสำระสาย
สายเสียแล้วถึงจะฝันไม่คืนอาย	อายที่ชายก็เป็นน้องของสามี
มีกรรมมาค่านวมจวนจะคลอด	มันมันรอดชีวิตมาน่าบัดสี
เมื่อเอาเลื่อนนั้นมามองร้องทุกที	เหมือนอย่างมีหนามจิ้มอยู่ริมใจ”

2.2.3 การใช้กลอนหัวเดียว ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับกลอนสุภาพเพียงแต่บังคับให้คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 (วรรคหลัง) เป็นสระเดียวกันทุกวรรค ดังปรากฏในบทสนทนาโต้ตอบ (บทตลก) ระหว่างชายหญิง ดังนี้

ชาย	
ที่มาพบนักกลอนจึงเข้ามางอนมาง้อ	มาทอดสนิทติดต่อแล้วจะขอภัย
อย่าหาว่าพื้บนี้ทะเล้งอย่าโกรธชิ่งกับพื้	จะขอฝากไมตรีรักกับพื้ได้ไหม
ขอเชิญไปกับพื้บนี้องอย่ามีโมโห	ไปนอนเล่นมุดโตที่ใต้โพใต้โทร
เอากิ่งไม้บังตาคนอื่นมาก็ไม่เห็น	ให้น้องใจเย็นเย็นจะให้พื้เล่นท่าไหน
จะเข้กบดานหรือหนุมานลึบฟ้า	หรือคู่ไก่อ่ตัมขาก็พอว่ากันไปได้
จะเล่นลึงอ้อมแดงต้องออกแรงอ้อมร่าง	เมขลาหอบฟางท่าทางสมัยใหม่
น้องจะชอบหรือไม่ชอบทำไมไม่ตอบคำพื้	มานิ่งฟังอย่างนี้จะโกรธพื้หรือยังง
พื้จะยอมเสียสละเอาผ้าขาวมาปูให้	ไม่ให้หลังจมทรายเชิญไปใต้ร่มไทร

หญิง

ได้ฟังคำซ้ำชอกเหมือนปลายหอกมาปัก ลิ่นปลิวคิ้วพยักพอประจักษ์แจ้งใจ
ทำเจ้าชู้ไก่อัจฉน์ไม่แลไม่เหลียว มาบิดตะกูดพูดเกี่ยวมันหวาดเสียวเข้าไส้
ว่าเอากิ่งไม้บังตาคนอื่นมาก็ไม่เห็น ให้เราใจเย็นเย็นจะให้มันเล่นท่าไหน
จะเข้กบดานหรือหนุมานถีบฟ้า หรือคูไก่อัดมขาก็พอว่ากันไปได้
จะเล่นถึงอุ้มแดงต้องออกแรงอุ้มร่าง เมขลาหอบฟางท่าทางสมัยใหม่
แล้วแม่มันเล่นก็ทำที่เก็ดมันมาเป็นคน ผิดระบอบชอบกมลแม่มันเป็นคนอย่างไร
จะเข้กบดานหรือหนุมานถีบฟ้า หรือคูไก่อัดมขาคงมารดามันบอกให้
พอมันปู้ผ้าขาวม้าหรือในเวลาคึกคะนอง ไม่ใช่อยู่กันในห้องแม่มันท้องใต้ไทร

2.3 ภูมิปัญญาด้านการเลือกใช้คำ

ผู้รจนาสถาสามารถเลือกใช้คำที่ทำให้บทประพันธ์ มีความไพเราะงดงามหลายลักษณะ เช่น

2.3.1 การใช้คำสัมผัสคล้องจองกัน ซึ่งปรากฏอย่างดาษดื่น ดังตัวอย่าง เช่น

ตัวอย่างที่ 1

“พระนามท้าวจักรราชจอมนัครเศ กระจ่องเดชดินสยามนามกระฉ่อน
สวैयाราชย์ถวัลยาสถาวร ในนครเชียงแสนพระธานี
พระยาหญิงมิ่งโฉมประโลมจิต พระพักตร์พิศเพียงพักตร์พระลักษมี
ทรงสุดแสนเสน่หานามปัทมาวดี ยังไม่มีลูกเต้ามาเข้าครรรค์”

ตัวอย่างที่ 2

“พอดึกตื่นเดือนดับยับฝน หมอกเมฆมนมีดมัวทั่วเวหาร
นางเอนองค์ลงบนแท่นแสนสำราญ มิได้พานพบหน้าพระสามี
เป็นคืนคำธรรม์สวณะ พระผ่านฟ้าถือศีลพระชินศรี
นางดับไฟหมดสว่างในปรางค์มณี ก็พอดิโอรพาลผ่านเข้ามา”

ตัวอย่างที่ 3

“นางเดินเดียวเปลี่ยวเปล่าเศร้าส้งัด พระพายพัดเยือกเย็นทุกเส้นสาย
ไอหิมะประต้องละอองอาย ระกำกายกาบแก้วกันดารดง
ต้องหนามเหนียวเกี่ยวกายเป็นสายร้ว กระจายหิวแทบชีวิตจะปลิดผง
กินเผือกมันผลไม้ในสายดง จนนางหลงเข้าถิ่นฐานด้านท่าทอง”

2.3.2 การซ้ำเสียงซ้ำคำปรากฏมาก ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1

“ท่านขุนพลขึ้นม้าคู่ซาซับ	เข้าดงลับร่มไม้ไพรพฤษภา
ชักม้าเดินเพลिनชมพนมป่า	ดูบรรดาค่างลิงที่วิ่งร่าย
โกกิลากาแกกแก้งเสียง	อีแอนเอียงจิกเหยื่อที่เครือหวาย
อังกาบแก้วแก้วออกเป็นดอกกราย	สีพันควายควายสียังมีรอย
กรรมธิการกำจับสลับอยู่	ต้นอบชูชูดอกออกเป็นฝอย
ที่หุบเขาเหล่าฝูงนกยูงลอย	พอบ่ายคล้อยขุนทองเข้าช่องไพร”

ตัวอย่างที่ 2

“พอจวนค่ำจำค้ำกลางดงราย	จึงเกณฑ์ไพร่สร้างที่ประทับเป็นพลับพลา
ให้ผ้าฟากถากไม้เอาหวายมัด	จึงรีบจัดตามพระราชปรารณา
การปลูกสร้างเสร็จสรรพตามบังคับบัญชา	ก็เวลาสิ้นแสงพระสุริยัน
แสนสบายชายล้าธารละทานห้วย	สุดแสนสวยททธารข้างจัดสร้างสรรค์
เป็นพลับพลาป่าชิงตลิ่งชัน	ใช้ชิงกันต่างมุ่งมุงใบชิง”

2.3.3 การเคียงคำซึ่งปรากฏมาก ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1

“สายเลือดชั่วฟ้าไม่รู้ดตุแสน ความคั่งแค้นคิดฆ่าให้อาตัญญู	ทุกคืนวันเวลาเฝ้าอาวรณ์
มุ่งทำลายสายโลหิตที่ติดครรรค์	เรื่องโกหกเหตุการณ์นิทาน <u>หลอน</u>
แล้วแต่งเติมเสริมแทรกแยกย้ายยก	ยกนครหนึ่งโตมโทพาร”
กับสำนวนโวหารการกล่าวกลอน	

ตัวอย่างที่ 2

“พระราชว่างานเราเป็นเดือน	ต้องแซเชือนเพราะนางสาวเจ้าไม่ถึง
มหรสพครบครันสนั่นอิง	เสียงดั่งดิ่งกรีกครึ้นทุกคืนวัน
จะหมดเปลืองสักเท่าใดที่ในงาน	เขาขอรับบริการโดยไม่อัน
แกงหมูแกงวัวห้าตัวต่อวัน	<u>ถูกฉ้อหวัมน</u> ไม่ให้ปน
มือเย็นมือเข้าเลี้ยงควาเลี้ยงหวาน	นานนานสักทีหลายปีสักหน
กินเหล้ากินเบียร์ใครเมียไม่ปน	สองคนต่อล้างของยังมากมาย”

2.4 ภูมิปัญญาด้านการอุปมาเปรียบเทียบ

ผู้รจนาสามารถอุปมาเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ ได้ดี ที่ทำให้การส่งสารและการรับสารมีประสิทธิภาพขึ้น ดังตัวอย่าง

2.4.1 เปรียบเทียบคนที่มีอำนาจ ชั่วช้ากลัวกระทำชั่วไม่กลัวความผิด ไม่กลัวการถูกลงโทษว่าเหมือนกับช้างที่ตกน้ำมันจะนั้น ว่า

“ไอน้องผัวชั่วชาติอุบาทว์บ้า กล้าหักหาญรันทงเหมือนช้างมัน	มันเมามันตมทาจอนตาหัน ค่อยเห็นกันต่อไปเป็นไรมี”
--	--

2.4.2 เปรียบเทียบความทุกข์หนักใจ เหมือนกับพกกหินเปรียบเทียบกับความเจ็บใจ เหมือนกับโดนเหล็กแหลมแทงเปรียบเทียบกับความร้อใจว่าเหมือนกับตกรอกอะเวจี ว่า

“สมเด็จพระนางปีทมาวดีศรีสวัสดิ์ เพราะเสียดัวชั่วซ้ำมีราคิน เก็บกระดุมไว้พิสูจนไม่พุดจา เหมือนเหล็กแหลมแนบเหน็บยังเจ็บใจ	ยิ่งอันอัดหนักอกเหมือนพกกหิน ทุกคำเข้าตัวดินแทบสิ้นใจ แต่รัญจวนหวนหาน้ำตาไหล ประหนึ่งตกอยู่ในอะเวจี”
--	---

2.4.3 เปรียบเทียบเมืองเชียงแก้วว่าสวยงามเหมือนเมืองสวรรค์ เปรียบเทียบนางผกากรองว่าสวยผุดผ่องมีคุณค่าปราศจากตำหนิมลทินใด ๆ เหมือนกับทองเนื้อเก้าที่เพิ่งออกจากเบ้าหลอม เปรียบเทียบนางผกากรองว่าสวยงามเหมือนกับนางฟ้า ว่า

“จะกล่าวกลับจับเรื่องเมืองเชียงแก้ว เหมือนวิมานเมืองอมรนครอินทร์ สมเด็จพระท้าวเกศนิกรถาวรสวัสดิ์ สมเด็จพระนางบุษรายนัยนาคม ท้าวมีราชธิดาชื่อผกากรอง สิบเจ็ดชวอวอ้อมประพิมประไพ	เจริญแล้วราวนิมิตรวิจิตรศิลป์ ประเสริฐสิ้นประสพการณ์สำราญรมย์ ผู้ครองรัฐเรื่องเดชวิเศษสม เป็นบรมราชินีที่ร่วมใจ เหมือนอย่างทองนพเก้าจากเบ้าใหม่ ดั่งนางในแดนดาวดาวดั่งส์”
---	--

2.4.4 เปรียบเทียบชาติตระกูลที่สูงว่าเหมือนหงส์ เปรียบเทียบชาติตระกูลที่ต่ำ การกระทำที่ต่ำว่าเหมือนกา เหมือนหมู เหมือนหมา เปรียบเทียบผู้ชายที่องอาจเก่งกล้าว่าเหมือนราชสีห์ เหมือนช้างมึงา เปรียบเทียบความเจ็บช้ำชอกว่าเหมือนกับถูกหอกปักจะนั้น ว่า

กฤษดา : นีหรือนายหน่อเนื้อในเครือญาติ
ถือเชื้อชาติสกุลวงศ์ว่าพงศา
มาปลุกปล้ำทำเล่นเหมือนเช่นกา
ไม่ชายหน้าผีสงหรืออย่างไร

ที่สตรีหนีหน้าเพราะชายชั่ว
จงปรับตัวเสียให้งามตามวิสัย
อันมิตรจิตต่อติดเป็นมิตรใจ
แม้เราดีแล้วใครก็บูชา
วิสัยชายหมายมาว่าราชสีห์
ทำอย่างนี้พิเคราะห์ดูเหมือนหมูหมา
ผกากรองน้องรักคักดินา
เอ็งชั่วช้าเขาไม่รักไม่พักวอน
สมเพชร : ยิ่งฟังคำซ้ำชอกเหมือนหอกปัก
เอ็งไม่พักลอยหน้าเข้ามาสอน
ภูก็ชายหมายว่าช่างางอน
เรื่องราญรอนจะไม่ลอยรอยบาทา
พลางชักดาบทำดวลชวนวิวาท
กฤษดา : พระอุปราชเคื่องค์แสนโทสา
ชักพระแสงต่อสู้คู่คักดา
พอได้ทำอุปราชก็ฟาดฟัน

2.5 ภูมิปัญญาด้านการพรรณนา

ผู้รจนาสามารถพรรณนาฉากต่าง ๆ ในเรื่องได้ไพเราะงดงาม เช่น การพรรณนาฉาก
ท้องทุ่งนานเมืองเชียงแก้ว ที่ว่า

“หยาดวสันต์เหือดหายไปจากพื้นโลกและโอบโอบเอาความหนาวเย็นแห่งหมันตฤตมา
เย็บเย็บ พฤษชาติกลาดเกลื่อนสร้างงามออกดอกดูสลอน ลมหนาวปลิวว่อนไปทั่วถิ่น ประหนึ่ง
จะโอบโอบดินที่ดีเด็ด ให้ดีมีด้อยอยู่ในความเยือกเย็นของบรรยากาศ กลางท้องทุ่งนานเมืองเชียงแก้ว
สร้างไปด้วยหมู่ไม้โยทกาคำลึงออกดอกตระการ มีลีเหลืองสลับเขียวปนแดงชานประหนึ่งสีโลหิตราวกับ
เทพเจ้ามาเนรมิตไว้เป็นแมนสรวง อันดอกดวงของโยทกา คือ เปลวทอง มรกตขจีที่รองรับตัดสลับสี
คือพื้นหญ้าที่แดงฉานละลานตาอยู่นั้น คือ กอกุหลาบดงที่ส่งกลิ่นจูงใจไปตลบทุ่ง เมื่อยามเกสรฟุ้งปลิว
ว่อน เพราะลมเวียน ก็ดูประหนึ่งว่าท้องทุ่งจะกลายเป็นคลื่นแห่งทะเลทอง ความหนาวเย็นเข้าครอบ
ครองไปทั่วท้องทุ่ง ดังจะปรับปรุงธรรมชาติให้สดชื่นต้นตาและรื่นเริงจรธาอยู่ทั่วกัน และแล้วทะเลทอง
แห่งท้องทุ่งก็หลกกลาญยับเย็นไปด้วยผีเท้าม้าและล้อรถ โยทกาเอนราบไปด้วยแสนยานุภาพของท้าว
เกศนิกร ซึ่งยกขบวนเดินทางนำพระราชธิดาผกากรองไปสู่เชิงทองราชธานี”

หรือการพรรณนาจากการเดินป่าของขุนงทอง ที่ว่า

“ท่านขุนงทองซึ่งม้าเหาะย่างไปในราวป่าอันร่มครึ้มไปด้วยหม่อมวลแมกไม้ เสียงแวง
กระทบกิ่งร่างของฝักดาบกับแผงม้า ระคนกับเสียงสกุณาพราวเพรียกธรรมชาติรอบด้านกำลังสดชื่นตื่นตา
เกสรดอกหญ้าดูสกาวิตติกับม้าอ้อมเรื่อง สายลมป่าพัดปะทะใบหน้า เย็นระรื่นระรวยริน หวนหอมด้วย
กลิ่นดอกไม้ป่าขจรย ครอบคลุม ลำदनออกดอกดกตาสดชื่นดง หมอกลงเป็นหริตมาลาสวรรค์ ภูมิภาค
รอบด้านดังว่าจะบันดาลให้เป็นพระหัตถ์ทิพย์มาปกป้อง เสียงม้าร้องคะนองก้องเป็นบางครั้ง ขุนงทอง
ก็รีบเดินทางต่อไป”

2.6 ภูมิปัญญาด้านการสร้างบทสนทนา

ผู้รจนสามารถสร้างบทสนทนาที่ไพเราะคมคาย ทำให้เรื่องดำเนินไป แสดงลักษณะ
นิสัยของตัวละครขณะเดียวกันก็บันทึกสภาพของสังคมวัฒนธรรมในยุคนั้นๆ ได้เป็นอย่างดีหลายด้านดังเช่น
บทสนทนาระหว่างผกากรองกับพระกฤษดา ที่ว่า

- ผกากรอง : ผกากรองน้อมเคารพอภิวาท
ขอกราบบาทบทพระเชษฐา
น้องนบขอบขอบคุณลิกา
พระเมตตาช่วยไม่วัยมรณ
- กฤษดา : พระแยมี่ยมพริ้มพรายภิปรายปลอบ
ให้ชื่นชอใจผกาสุดาสมร
ทรงถามเรื่องเบื้องหลังของบังอร
แรกครั้งก่อนขัดขวางอย่างไรกัน
พี่สงสัยไหนว่าเป็นเครือญาติ
ทำบังอาจขัดขมกิริมย์ขวัญ
ได้สู้ขอต่อผู้ใหญ่มิให้ป็น
หรือว่ามันลวนลามเอาตามใจ
- ผกากรอง : นางทูลว่าเลือดเนื้อในเชื้องค์
ทรงลบหลู่ต่อผู้ใหญ่
มันขอรักน้องบอกบิดมันจิตใจ
- กฤษดา : น้องอยู่ไหนมันจูดคร้ามกลางดง
- ผกากรอง : พระบิดาพาจากเมืองเชียงแก้ว
ค้าลงแล้วอยู่พลับพลาในป่าระหง

- กฤษดา : จะไปไหนถึงแรมทางอยู่กลางดง
- ผกากรอง : พระบิดรงค์เขาจะพาไปแต่งงาน
- กฤษดา : ใครโชคดีมีโอกาasเป็นเจ้าบ่าว
- ผกากรอง : เขาซื้อเจ้าสายฟ้าผู้กล้าหาญ
- กฤษดา : ถ้าพี่ไม่ช่วยแล้วก็เห็นไม่เป็นการ
จะเสียนงานสำคัญเป็นมันคง
- ผกากรอง : น้องขอกราบขอบคุณพระเชษฐา
- กฤษดา : น้องวิวาห์วันไหนจะไปส่ง
ชายคู่หมั้นคงหล่อละอองค์
- ผกากรอง : น้องบอกตรงว่ามีเคยเห็นเป็นอย่างไร
- กฤษดา : ไม่รู้จักแล้วจะรักเขาได้หรือ
- ผกากรอง : ก็น้องไม่กล้าติดต่อผู้ใหญ่
- กฤษดา : ก็ท่านคลุมถุงชนน่าสนใจ
- ผกากรอง : น้องปล่อยไปตามเวรกรรมชะตา
- กฤษดา : เขาโชคดีที่ได้น้องไว้ครองรัก
- ผกากรอง : น้องทุกชั้นนักที่ไม่เคยได้เห็นหน้า
ไม่เคยรักสักนิดแต่ตามบิดา
- กฤษดา : ได้วิวาห์แล้วต้องรักอย่าร้อนใจ
- ผกากรอง : ถ้าเขาไม่ดีนี่ไม่อยู่ด้วย
- กฤษดา : แต่น้องสวยใครเล่าไม่หลงไหล
- ผกากรอง : น้องสวยจริงหรือแกล้งยอออกภัย
- กฤษดา : เหมือนนางในทิพย์สถานวิมานทอง
- ผกากรอง : ผู้หญิงงามใช้จะมีแต่หมอนฉัน
- กฤษดา : ขอประกันว่าไม่มีเสมอสอง
- ผกากรอง : คู่รักพี่น้องก็เชื่อว่าเนื้อทอง
- กฤษดา : ถ้าเขาสวยเหมือนน้องจะติดทองตันโพ
- ผกากรอง : พี่เคยรักเคยผ่านด้านผู้หญิง
- กฤษดา : ถ้ามีจริงจะให้ทองสักสองโหล

- ผกากรอง : แล้วพี่รักคนไหนที่บนไทรบนโพ
กฤษดา : ถ้าคนใหญ่คนโตเขาบอกได้ไม่กลัว
ผกากรอง : พี่กลัวใครจึงไม่บอกน้องผกา
กฤษดา : ก็กลัวเจ้าสายฟ้าเขาจะมายิงหัว
ผกากรอง : กับสมเพชรทำไมพี่ไม่กลัว
กฤษดา : เพราะคนชั่วชายที่น้องไม่ต้องการ
สำหรับเจ้าสายฟ้าเป็นคู่หมั้น
ผกากรอง : ก็หมั้นฉันมิได้รักสมัครสมาน
กฤษดา : แล้วทำไมน้องจะไปวิวาห์งาน
ผกากรอง : เพราะไม่หาญซัดจิตพระบิดา
กฤษดา : เดียวนี้น้องติดอยู่ในมือพี่
ผกากรอง : ใจน้องนี้ขอนับว่าเชษฐา
กฤษดา : ถ้าพี่บอกว่ารักน้องผกา
ผกากรอง : ต้องไปตามบิดาของน้องก่อน
กฤษดา : ถ้าบิดาจะให้ตามตามใจน้อง
ผกากรอง : ถ้าน้องขอตรีภรรยาพี่ก็ต้องผันผ่อน
กฤษดา : เมื่อไม่สมปรารถนาพี่ก็อวาร์ณ
ผกากรอง : แรกเมื่อตอนน้องไม่มาพี่รักใคร
กฤษดา : พี่บอกแล้วแก้วตาพี่หาไม่
ผกากรอง : แต่คารมลมชายจะเชื่อได้ที่ไหน
กฤษดา : พี่สาบานต่อศักดิ์สิทธิ์ฤทธิไกร
ผกากรอง : แล้วศักดิ์สิทธิ์หักคอใครมากี่คน

2.7 ภูมิปัญญาด้านการสร้างบทกล

ผู้รจนาสถาปนสร้างบทกลที่ดี ก่อให้เกิดอารมณ์ขัน ขณะเดียวกันยังบ่งบอก ลักษณะนิสัย บันทึกรสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนและสังคมภาคใต้ได้เป็นอย่างดี โดยใช้กลวิธีสร้าง บทกลที่แยบยลหลายกลวิธี ดังเช่น

2.7.1 การใช้คำ 2 แ่ง 2 มุม ที่มุมหนึ่งสื่อความหมายไปในทางเพศ ซึ่งก่อให้เกิดอารมณ์ขันได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างต่อไปนี้ (ที่พิมพ์ตัวหนาคือคำ 2 แ่ง 2 มุม)

ตัวอย่างที่ 1

เท่ง : สมัยนี้ ถ้าจะให้รวยไวก็ต้องเป็นแม่ค้า คือ การซื้อถูก ขายแพง เพราะไอ้ใคร ๆ ก็ชิงกันขึ้นราคา เนื่องจากทางการเขาเฉยเสียแล้ว เรื่องการควบคุมราคาของ ภูมิกว่า ถ้าเกิดมีทุนขึ้นมา จะเปิดร้านค้าสัก 2 คูหา ห้องหนึ่งให้เมียค้าของชำพวกขี้หมิ้น ดิปลิ เคย เกลือ ผงซักผ้า ยาสีฟัน หรือ สบู่จำพวกนั้น แล้วค่อยฉวยโอกาสขึ้นราคา แต่ว่ากูต้องสั่งเมียไว้ว่าของขึ้น ถ้าเราต้องพูดความจริงกับลูกค้า เช่น สบู่ ซื้อมาก่อนละ 2 บาท ขอขึ้นเป็น 3 บาท ผงซักฟอกซื้อมาของละบาท ขอขึ้นเป็น 2 บาท หมายความว่าไอ้ใครขึ้น ถ้าต้องบอกให้เขารู้อย่าไปหลอนเขา แต่อีสั่งเมียไว้ว่า ถ้าเคยขึ้น อย่าให้ใครรู้ คือ พยายาม ทำให้กลุ่มเล็กแล้วขายในราคาเดิม เพราะไม่เหมาะที่อีบอกให้เขารู้

ตัวอย่างที่ 2

เท่ง : ชีวิตการครองคู่ มันมีความสุขอย่างแรง แต่ถึงเวลาทุกซึกก็ทุกซ้อย่างแรงเหมือนกัน คือ เราไม่มีความเป็นอิสระ ไม่เป็นตัวของตัวเอง ถึงเวลาขัดแย้งกันขึ้นหว่างอีลงรอยกันได้ทำให้เรารู้สึกขัดใจมาก

หนูนัย : อ้อ ถึงเวลาขัดกันเข้า มันไม่ใคร่ลงง่าย เหมือนกันเทอ เท่ง

เท่ง : เออ แต่พอลง ๆ กันแล้ว ก็บายใจมากเหมือนกัน

หนูนัย : ภู่ว่าถ้ากูมีครอบครัวเอง คงไม่ขัดกันแน่ ภูว่าการแตกหักระหว่างผัวเมียมันเกิด จากความผิดของเรา คือ หนึ่งไม่ทำงาน สองขี้เมา สามเจ้าชู้ สี่เล่นการพนัน เรื่องนี้เองแหละที่ทำให้เรา เกิดขัดกับผู้หญิง

เท่ง : ไม่จริง หนูนัย ถึงเราทำแต่งงานก็เกิดขัดกันได้เหมือนกัน ดูตัวอย่างภูนี่แหละ ไม่ เที่ยว ไม่เมา ไม่เล่น ไม่ลัก แล้วยังขัดกัน

หนูนัย : แล้วมันเกิดขัดกันในเรื่องไหนล่ะ เ่ง ถ้าไม่เล่น ไม่มา

เ่ง : ขัดกันเรื่องข้าวไม่ถึงรัง

หนูนัย : พันหรือล่ะ

เ่ง : คือว่าพันเน ตอนนั้นกูได้กับอีท่าใหม่ ๆ ก้าม่ายเขาแบ่งที่ดินให้ทำท่อนหนึ่ง ก้าพอดึงดูเข้าก้าชวนผัวชวนเมียไปทำ ก้าพลอยไถวัวพ้อตาเขาแหละ ฝนฟ้าก้าตกดี ปีนั้นหนูนัย ข้าวกล้าก้าสมบูรณ์ พอดึงดูเก็บเกี่ยว ก้าพ้อตาแก้ว ถ้าเก็บแล้วหอบมาบ้าน ก้าทางไกลเสียเวลาแก้วให้ปลุกหน้าเข้าที่หัวนาแกละ เก็บข้าวแล้วหอบมาไว้ที่หน้าก่อน พอเสร็จแล้วค่อยเอาเรือไปทุก **กูกำลังความเห็น** พอดีหัวนาพ้อตาที่พ้อปลุกหน้าได้ ก้าอยู่คนท่าคลอง แต่ไม่พริอยังพานข้ามไปมาเรียบร้อย กูก้าชวนเมียไปปลุกหน้า **กูก้าขึ้นทีดหนึ่ง** ก้าอีท่าว่าทำพอนนี้เขาไม่เรียกว่าหน้า กูลถามว่าไม่เรียก

หน้าแล้วอีเรียกพริอ หมันว่าเขาเรียกว่ารัง กัวร์ังก้ารังไม่สำคัญ หมันสำคัญที่ว่าเราเอาข้าวมาถึงรังได้ก้าใช้ได้ เพราะไม่ใช่อยู่เป็นหลักฐาน เราอยู่ชั่วคราว พอทำรังเสร็จก้าข้ามพานไปเก็บข้าว พอหวันต่ำลงก้าก้าหอบ หมันทูน สองคนผัวเมียพ้อค่าพ้อข้าวถึงรัง พ้อค่าพ้อข้าวถึงรังทุกวันแหละ พอดีทำ ๆ กันก้าหมันเกิดป่วยทำทำเป็นไข้ กูให้หมันนอนอยู่ในรัง กูไปเก็บข้าวคนเดียว พอหวันต่ำลงก้าดับหอบมาถึงข้ามพาน หมันเกิดจำเป็นพานหัก ข้าวพลัดลงคลองเปียกหมด กูก้าค้ายขึ้นมาตั้งไว้ชายคลอง หมันโกรธหาว่ากูแกล้ง หมันว่าเห็นหมันไม่บายกูแกล้งทำไมให้ข้าวถึงรัง กัวร์าทำพริอหมันล่ะ ก้ามันเปียกเสียก่อน

2.7.2 การใช้คำผวนที่ผวนแล้วจะสื่อความหมายไปในเรื่องเพศ ซึ่งทำให้เกิดอารมณ์ขันขึ้นได้เป็นอย่างดี เช่นตัวอย่าง

ยอดทอง : เรื่องผู้หญิงไม่รัก ไม่สำคัญขอให้เราตามพบก็แล้วกัน

กฤษดา : ถึงพบก็เมื่อเขาไม่รัก เราจะทำอะไรเขาได้ เราไม่ใช่อันตรายจะปล้ำผู้หญิง

ยอดทอง : เขาว่าไม่ได้ด้วยเล่ห์ต้องใช้กล ไม่ได้ด้วยมนตร์ต้องใช้ยา

กฤษดา : ฉันทไม่มีเวทมนตร์และเล่ห์กลอะไรทั้งนั้น

ยอดทอง : ก็ต้องคิดทำยาเสน่ห์ ตำรามืออยู่ผมเคยทำได้ผลมาแล้ว

กฤษดา : มันมีอะไรสักอย่างที่เอามาผสมกันจึงเป็นยาเสน่ห์ที่ได้

ยอดทอง : มันเข้าไม่รัก แกนรุม เกิดขุม เห็ดดินยิว พวกนี้หาไม่ยากของที่เราหาไม่

ค่อยได้ก็คือซีแรดเป็นของหายากมาก

สี่แก้ว : คงไม่ลำบาก เพราะในป่ามีแรดก็ต้องมีชีมันแน่นอน

ยอดทอง : ไม่ใช่เอาที่มันชี้ทิ้งไว้ พันนั้นเอาไม่ได้ ต้องเอาที่มันชี้ไว้เก่า ๆ นาน ๆ แล้ว
ที่นี้ต่อมาคาบไปทำรังแล้วให้รังมันร้างเสียก่อนนู่นแหละต่อเข้ายาเสน่ห์

สี่แก้ว : ยาไหนเข้าชีแรดในรังต่อ

2.7.3 การใช้คำ 2 ความหมายเพื่อลวงให้ผู้ฟังตีความประสพการณ์ผิด อันก่อให้เกิดอารมณ์ขัน ดังตัวอย่าง

โห่ง : เฮ พี่เจ้าถ้ากูย้งรถเครื่องสักคัน แล้วกูทำพรีอ้อขับเป็นละพี่เจ้า แล้วกูไม่ล้มคอ
หักเสียเฮอ หมึงหัดให้กูขับให้เป็นตะ

เห่ง : แล้วรถหมิงไหนย้งละ

โห่ง : หมิงคาดว่า ให้กูสักตัวตะค้ำนั้น ทำลอมดีเข้าแล้ว เห็นกรรมอุตุประกาศว่าชน
มิดเป็นหย่อม ๆ ก็เห็นแล้วพี่เจ้าเฮอ ที่หมิงนั่งมีดอยู่หย่อมเดียวค้ำบิด แต่เม่อกูเห็นสายขนออกเป็น
เส้นคูกคิก ไซ้ลมแรงพัดให้สายขนคู้เสียเฮอพี่เจ้า ของแพงเข้าพักเดียวแล้วพี่เจ้าเหอะ เสียขพี่สาวหนูว่า
แรกแกสาว ๆ ผ่าอุ้งสี่สิบบาท เนื้อดีสีไม่ตกไม่ลอก แกว่าของมาแพงเอาเม่อแกได้ผัวหนี ของกำไม่ดีแก
ว่าผ่าอุ้งผืนหนึ่งตั้งสองร้อย เด็กไม่ทันนอนหลับที ลอกเสียแล้ว

เห่ง : ผ่าหมันลอกเวลาเปี่ยกไม่ใช่เวลานอน ไม่เปี่ยกหมันไม่ลอก

โห่ง : เห็นพี่สาวนั้นว่าของแกลอกแล้ว ยังปล้ำกันพักหนึ่งเลยต่อเปี่ยก ไม่รู้ละนะพี่เจ้านะ
คนสมัยนี้เชื่อไม่ได้แรง ๆ หมันชี้ห่อกชี้ตัมกัน ขนาดเจ้าชายข้าวแกงหนีกูเข้าไปซื้อสักงานหนี หมัน
ถามว่าเอาแกงไหนละต่อน้อง กูแล ๆ แกงไก่ก้ำย้ง พะแนงก้ำย้ง แกงส้มก้ำย้ง พอดีโดกหมูก้ำย้ง
กูชอบละก้ำย้งว่าเอาโดกหมูนั้นแหละ ถ้ากูบอกแล้วก้ำไปนั้งที่โต๊ะ หมันตักข้าวแล้วตักโดกหมูมาให้ หมัน
ตัมให้แล้วเดียวใจหนึ่งหนีหมันตัมให้แล้วพี่เจ้าเหอะ

เห่ง : แล้วหมันตัมหมิงหรือละ ที่ว่าหมันตัมให้แล้วหื้อหมันตักไอ้ไหนให้เสียละ

โห่ง : โดกหมูนั้นละพี่เจ้า แต่หมันตัมให้แล้ว

เห่ง : แล้วหมันตัมพลือละ

โห่ง : ครือหมันตัมให้แล้วก้ำหมันไม่ให้โดกหมูดิบและ

หนู้ย : น้องบัวหึงพูดเม่อกูฟังไม่รู้เรื่องเท่งเหอะ

เท่ง : วันนั้น**รบ**อยู่กับเจ้าไช่เปิด หมันเข้าไปซื้อไช่เขา เขาบอกลูกสามบาท หมันว่าแพง
ไช่ดิบลูกสามบาท ที่บ้านหมันต้มสุกแล้วทำลูกสามบาท ถ้าเจ้าร้านเขาไม่เชื่อแท้์ เดี๋ยงกันอยู่กูไปทัน ถ้า
กูบอกเขาแต่ละว่าต้มสุกแล้วทำลูกสามบาทจริงนั้นแหละ แต่ต้มอย่างหนู ไม่ใช่ไช่ต้มเจ้าร้านว่า ออ ถ้าแก
ให้ไช่หมันสิบลูกแกไม่เอาสตางค์หมันที่ละกว่าแกเสียค่าโง่เสีย

หนู้ย : ไม่รู้แกเสียค่าโง่ หรือว่าแกเสียค่าน้องหึงบ้าแหละ

2.7.4 การลือบุคคลและสังคมอันก่อให้เกิดอารมณ์ขันขึ้น ดังเช่น

1) การลือบุคคลที่เป็นริดสีดวงจุมก จุมกเปื่อย จุมกทรุด เช่น

สมเพชร : ชวนพี่เลี้ยงร่วมจิตออกติดตาม

พยายามกว่าจะสมอารมณ์หมาย

อันข้างงาสามารถว่าชาติชาย

เราก็พลายโรงหลวงมึงวงงา

ผกากรองน้องหนีไปที่ไหน

ที่จะไปตามติดทุกทิศา

ไม่สมหวังดังสวาทนิราศลา

ผิดก็ฆ่ากันตายหมดราชการ

ดิก : เราก็เป็นบริวารหลานกษัตริย์

ต้องจากรัฐเดินทางกลางไพรสามนต์

สุดดวงลวงเรื่อยเพราะเปื่อยนาน

ทรمانอยู่ด้วยเรื่องน้ำเหลืองลาม

ทั้งสองรู้คู่ควบเข้าช่องเดียว

นำหวาดเสียวแลโหว้งเหมือนโพรงขาม

ถ้ามีชวานเฉียงพินเล่มงามงาม

ขนาดด้ามเท่าแข่งแยงสบาย

2) การลื้อบุคคลและสังคมที่ทุจริตโกงกิน ซื่อขายยศ ตำแหน่งกัน เช่น

หนูนัย : แล้วอีกห้องหนึ่งละเท่ง

เท่ง : อีกห้องหนึ่ง กุชายเครื่องแบบ

หนูนัย : เครื่องแบบไพร่

เท่ง : เครื่องแบบเครื่องยศ เช่น บั้งผู้หมู่ ซิดนายจ่า ดาวนายร้อยพวกนี้ แต่กุชายแพง
แต่ว่า เพราะชายของดี ดาวนายร้อยพลาดเข้าดวง 5,000 ก้าถึง พัดท่านครุ ก้าขายได้มั่ง หนังสือก้ากุ
ชายแต่ขายเป็นประกาศนียบัตร ก้าคำสั่งย้ายครุ หรือใบสุทธิประณมสี่ เขาก้าซื้อกันอยู่

2.8 ภูมิปัญญาด้านการสอนคุณธรรม

ผู้รจนาสอนคุณธรรมต่าง ๆ สู้ผู้ฟังได้ดีมีประสิทธิภาพโดยการสอดแทรก
คุณธรรมนั้น ๆ ไว้ในที่ที่เหมาะสม เช่น

2.8.1 เป็นข้าราชการพึงระมัดระวังในการปฏิบัติราชการ ปฏิบัติราชการด้วยดี มี
ความกตัญญูตเวทีต่อแผ่นดิน เป็นผู้ปกครองพึงมีความยุติธรรม ปฏิบัติตามกฎหมาย มีความเมตตากรุณา
ไม่ลำเอียง ชุบเลี้ยงคนมีปัญญา ดังปรากฏในบทบรรยายพฤติกรรมของพระกฤษดาที่ว่า

“ฝ่ายองค์ชายกฤษดาพระมหาอุปราช	ทรงอำนาจศักดิ์นิมิตมหาศาล
ไม่เคยทำพลั้งพลาดในราชการ	ปฏิญาณใจมั่นกตัญญูตา
ครองภาคใต้ฝ่ายทักษิณแผ่นดินพี	พาลไพร่เกรงกราดวาสนา
มีโทษกรรมผ่อนผันกรุณา	ตามประสายุติธรรมไม่ลำเอียง
ทรงว่าความตามบทของกฎหมาย	ไม่กลับกลายว่ากล่าวให้ก้าวเฉียง
ผู้ใดดีมีวิชาเอามาเลี้ยง	ตามอย่างเยี่ยงโบราณกาลมานานนม”

2.8.2 เป็นมนุษย์เป็นแม่คนเป็นผู้ดี พึงรู้จักตนว่าตนเป็นมนุษย์ เป็นแม่ของลูก เป็น
ผู้ดี รู้จักวางตน คือรักเอาใจใส่เลี้ยงดูลูก รักศักดิ์ศรี มีความรับผิดชอบ รู้จักละอาย ไม่คิดร้ายทำลายลูก
ของตน ดังปรากฏในบทบรรยายพฤติกรรมของนางปีทมาวดี ที่ว่า

“ยิ่งตริกรราอาวรณ์เข้าค่อนคิน	จนตึกตื่นเดือนดับไม่หลับไหล
จักจั่นแจ้วแว่วเสียงเกลี้ยงกลมไกล	สกุลไก่อ้องโกกิลากา
น้ำค้างพรมลมชายเมื่อใกล้รุ่ง	พระนางมุ่มเมียงมองจากห้องหา
ความเกลียดลูกรีบหนีสามีมา	จะเกิดฆ่าเสียสักทองไม่ต้องการ

ครั้นผ่านมาหน้าวังอุปราช	ยิ่งอาฆาตแค้นใจเหมือนไฟผลาญ
จะใคร่เผาให้เป็นภัสร์สุทีกาพ	แต่บันดาลได้ยินเสียงสำเนียงนาง
จะเจื้อยแจ้วว่าหวานกั้ววานแว้ว	ปานบีแก้วกริดกรายใกล้สว่าง
เสียงกล่อมลูกใกล้รุ่งอยู่เดือนกลาง	สมเด็จพระนางหยุดยั้งฟังคารม
หญิงคนใช้ใกล้ชิดพระกฤษดา	กล่อมนิทรากล่อน้อยสนิทสนม
หนาวพระพายใกล้สว่างน้ำค้างพรหม	เจ้าดีมนมแล้วจงนอนเกิดดวงใจ
เจ้ากำพร้ามาเกิดกับอกแม่	ได้เห็นแต่มารดาน้ำตาไหล
พ่อยอดชายตายจากลูกแม่ไป	ดวงใจของแม่เป็นกำพร้า
ถึงยากไร้ไม่ทิ้งเจ้ามิ่งขวัญ	น้ำถันแม่ให้ทั้งซ้ายขวา
เล็ดรักแม่เป็นน้ำกษิรา	ลูกยากล้ากลืนให้ชื่นบาน
ผู้หญิงใดไม่รักลูกของตัว	ก็ชาติชั่วกว่าสัตว์เดรัจฉาน
ดวงใจของแม่จงสำราญ	ภัยพาลมิให้มีมาบีทา
หัวอกแม่แต่ชั้นถึงไม้ทิ้งบุตร	เพราะแสนสุดสวาทรักเจ้าหนักหนา
เป็นมนุษย์หรือจะทิ้งลูกยา	ชั้นหมูหมาก็ยังมีความอาลัย
พระนางนั่งฟังซบกลับสลด	น้ำเนตรหยดหยาดย่อยเป็นฝอยไหล
ถึงลูกซุ่มแม่ก็รู้อยู่แก่ใจ	ว่าเล็ดในอกแม่ผสมกัน
ผู้หญิงนั้นชั้นทาอุปราชใช้	ยังรักสายโลหิตไม่ผิดผัน
ตัวเรานี้ก็เป็นคนสำคัญ	ยิ่งอัดอั้นอ้าอึ้งตะลึงลาน
ลูกเขาตัวว่าไม่รักลูกของตัว	ชาติชั่วกว่าสัตว์เดรัจฉาน
กลับใจอ่อนก่อนรุ่งทิวากาล	เขวมาลย์กลับหลังเข้าวังใน”

สรุป

จะเห็นได้ว่าบทหนึ่งตะลุงเรื่องสายเลือดกลับของหนังฉิ้น อรมุต เป็นบทหนึ่งตะลุงที่ดี ตามวัฒนธรรมการเขียนบทหนึ่งตะลุงของชาวบ้านภาคใต้ 4 ประการ คือ 1) มีเนื้อเรื่องดี คือมีความสนุกสนานตื่นเต้น เป็นเหตุเป็นผลสอดรับกันตลอดทั้งเรื่อง 2) มีบทกลอนดี คือไพเราะคมคาย เรียบง่ายโดยตลอด 3) มีบทสอนดี มีคุณค่าสามารถบอกความจริงและสิ่งพึงทำ และ 4) มีบทตลกดี คือมีกลวิธีสร้างบทตลกที่แบบยลหลากหลายให้อารมณ์ขัน ขณะเดียวกันยังบันทึกวิถีชีวิต สังคม สภาพแวดล้อมของชาวบ้านภาคใต้ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้บทหนึ่งตะลุงเรื่องนี้ยังบันทึกภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ของ

ผู้รจนานี้ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงหนังตะลุงได้เป็นอย่างดีบทหนังตะลุงเรื่องนี้เป็นภูมิปัญญาของภาคใต้ที่มีคุณค่าซึ่งควรจะศึกษาอนุรักษ์สืบสานเผยแพร์ให้ปรากฏแพร่หลายอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

เอกสารฉบับลายมือเขียน

ฉิ้น อรมุต. (ม.ป.ป.) .บทหนังตะลุงเรื่องสายเลือดลึกลับ. (ต้นฉบับตัวเขียน)

<u>มุดโต</u>	คือ	กลอนสด เล่นมุดโต คือ เล่นกลอนสด	<u>พาน</u>	คือ	สะพาน
		ว่าโต้ตอบกันเป็นกลอนสด	<u>หมั้น</u>	คือ	มัน
<u>ชิง</u>	คือ	กระชิง ชื่อพันธุ์ไม้ประเภทป่าลับชนิดหนึ่ง	<u>แกนมรม</u>	คือ	แกนมะรุม
<u>หลอน</u>	คือ	หลอก หลอน เรื่องไม่จริง	<u>พอห้วนต่ำลง</u>	คือ	พอตะวันคล้อยต่ำลง
<u>ลูกถั่ว</u>	คือ	ผลถั่ว ผักถั่ว	<u>ตะค้ำนั้น</u>	คือ	เถาะ
<u>หัวมัน</u>	คือ	มัน	<u>ก้ายัง</u>	คือ	ก็มี
<u>บน</u>	คือ	บนบาน	<u>ดำปืด</u>	คือ	ดำสนิท ดำมาก
<u>หาย</u>	คือ	กล้า	<u>แกงโหรแลตะนอง</u>	คือ	แกงอะไรดูเถาะนอง
<u>เคย</u>	คือ	กะปิ	<u>สายชน (คำ 2 แ่ง 2 มุม)</u>	คือ	เส้นชน หรือ สายฝน
<u>ซีหมั้น</u>	คือ	ขมิ้น	<u>โดกหมู</u>	คือ	กระดุกหมู
<u>ของขึ้น</u>	คือ	สิ่งของขึ้นราคา	<u>คุดคิก</u>	คือ	คดงอ ไม่ตรง
<u>ตีปลี</u>	คือ	พริก	<u>รบ</u>	คือ	ทะเลาะ ได้เถียง
<u>เคยขึ้น (คำ 2 แ่ง 2 มุม)</u>	คือ	กะปิขึ้นราคา	<u>ไซ้</u>	คือ	ทำโม
		กลุ่มเล็ก คือ ก้อนเล็ก ๆ	<u>ต้ม (คำ 2 แ่ง 2 มุม)</u>	คือ	ต้ม (คำกริยา) หรือ
<u>อี่</u>	คือ	จะ	<u>ต้ม (คำนาม)</u>	คือ	ข้าวต้มลูกโยน
<u>ทุก</u>	คือ	บรรทุก	<u>หนู</u>	คือ	นั่น, โน้น
<u>ถูก้างความเห็น</u>	คือ	ถูก้างความเห็น	<u>โหว้ง</u>	คือ	โหว่
<u>หีดหนึ่ง</u>	คือ	นิตหนึ่ง	<u>ขาม</u>	คือ	มะขาม
<u>หน้า</u>	คือ	หน้า กระต๊อบ กระท่อม	<u>เฉียง</u>	คือ	ผ่า
<u>อี่เรียกพร้อ</u>	คือ	จะเรียกว่าอย่างไร	<u>สี่</u>	คือ	สี่